

Blijf twifelen

Over The Central Questions of Philosophy van Alfred Ayer

Rijk Willemse, november 2021

Met *The Central Questions of Philosophy* (Ayer, 1973) schrijft Alfred Ayer in 1973 een minder toegankelijk boek. Het is een ambitieus project, waarin hij in een kort bestek veel wil behandelen. Hij is daarbij vaak onnodig vaag en relativierend, wat de toegankelijkheid van het werk geen goed doet. Ayer heeft een reputatie dat hij standpunten inneemt en deze later weer opgeeft voor andere – wat op zich een goede eigenschap is voor een wetenschapper en een filosoof. Zo vertelde hij over zijn succesvolle doorbraak *Language, Truth and Logic* (Ayer, 1967) dat hij het op 24-jarige leeftijd allemaal fout had gezien (Magee, 1976). Die relativerende aanpak die zijn oeuvre kenmerkt, maakt zijn zinnen vaak wolliger dan nodig.

Leeswijzer (1)

Daarom raad ik aan om het boek niet in de volgorde van de hoofdstukken te lezen. (Zie ook verderop Leeswijzer (2)). Begin met hoofdstuk 7, waar hij zijn scepticisme uitlegt, lees daarna hoofdstuk 4, 5 en 6 voor een onderbouwing, of hoofdstuk 8, 9 en 10 als uitwerking van Ayer's aanpak.

Lees hoofdstuk 1 vanaf B pas nadat je het hele boek hebt gelezen. Want hier behandelt Ayer de metafysica – de wereld achter de dingen – een onderwerp dat hij afwijst als filosofische grondhouding omdat de vaststellingen daarover niet verifieerbaar zijn. Hij illustreert (het falen van) de metafysica in dit hoofdstuk met voorbeelden over onder meer de mystieke ervaring, het idealisme van Plato, het rationalisme van Descartes, Spinoza, Leibniz, de aanpak van Kant en Hegel, de onwerkelijkheid van tijd van McTaggart... Inhoudelijk erg interessant, maar didactisch gezien niet slim om zoveel tekst en tijd te besteden aan onderwerpen die hij uiteindelijk afwijst, zonder dat de lezer de kern van zijn stellingname kent.

Objecten, wetenschappelijke entiteiten, de ander en het verleden

Ayer is een 'fan' van de Wiener Kreis die zich rond Moritz Schlick vormde in Wenen in 1925. Met onder meer Rudolf Carnap, Philipp Frank, Viktor Kraft, Herbert Feigl en Friedrich Waismann als belangrijke leden. In 1929 schrijven Hans Hahn en Otto Neurath het manifest *Wissenschaftliche Weltauffassung. Der Wiener Kreis* (Hahn et al., 1929); zie (Willemse, 2021) voor een samenvatting. De grondideeën van dit logisch-positivistisch manifest inspireerden velen. In Berlijn ontstond de Berliner Gruppe met onder meer Hans Reichenbach, Richard von Mises en Carl Hempel. In Engeland was Alfred Ayer een groot propagandist. In Amerika waren dat Charles Morris en Ernest Nagel. (Koningsveld, 1976)

Ayer is een scepticus 'pur sang'; hij twijfelt als filosoof aan de mogelijkheid om fysieke objecten, wetenschappelijke entiteiten, andere mensen en het verleden echt te kunnen kennen. Hij stelt vast dat uitspraken daarover in ieder geval op een foutief uitgangspunt en op een ongeldige conclusie berusten. Geen wonder dus dat hij zijn standpunten blijft herzien, geen wonder ook dat hij blijft twijfelen aan wat de filosofie en de wetenschappen allemaal vermogen: "We kunnen de dingen niet kennen. Als we ons dit eenmaal realiseren, moeten we tevreden zijn met een zorgvuldige beschrijving van hoe wij overtuigingen vormen." (Martinich and Sosa, 2001)

Preciezer, Ayer is een scepticus van de vierde graad; hij onderscheidt vier stappen in het scepticisme en rekt zichzelf tot de stroming die de vierde stap zet. De volgende figuur kan helpen om toegang te krijgen tot die stappen en daarmee tot het gedachtegoed van het boek.

Kenttheorieën volgens Ayer	Fysieke objecten	Wetenschappelijke feiten	Geest van de ander	Verleden
Intuitionisme stap 1, hfst 4	Direct toegankelijk	Waar te nemen	Vaak waar te nemen	Kenbaar via geheugen
Reduktionisme stap 2, hfst 5	Logisch geconstrueerd	Kenbaar door hun effecten	Kenbaar via manifestatie	Kenbaar door uitspraken
Wetenschap stap 3, hfst 6	Via de zintuigen	Af te leiden uit hun effecten	Af te leiden via analogie	Kenbaar via geheugen en optekeningen
Beschrijvende analyse stap 4, hfst 7	Bestaan ze?	Kenbaar? Afleidbaar?	Beknattend?	Kenbaar?

Afbeelding: De taxonomie van het scepticisme en de bijbehorende filosofische 'scholen', toegepast op de vier belangrijkste categorieën van te kennen objecten, volgens Ayer

De stappen in het sceptische bouwwerk

Ayer geeft een uitgebreide beschrijving van de stappen die een scepticus kan zetten, van licht (stap 1) naar zeer streng (stap 4). Hij rekt zichzelf in dit werk tot de strenge school.

Stap 1: We hebben directe toegang tot objecten, wetenschappelijke feiten, de ander en het verleden door de inhoud van onze zintuiglijke ervaringen, die zelf niet fysiek zijn.

Stap 2: Er kan geen beschrijving zijn van onze zintuiglijke ervaringen, hoe lang en gedetailleerd ook, waaruit volgt dat objecten, wetenschappelijke feiten, de ander en het verleden bestaan.

Stap 3: Ervaringen uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst, maar ze zijn beter dan de directe waarneming. We moeten het doen met schatting van waarschijnlijkheden.

Stap 4: We kunnen geen gevolgtrekkingen maken van zintuiglijke ervaring naar bestaan van fysieke objecten; van gezond verstand naar wetenschappelijke entiteiten; van fysiek fenomeen naar het bestaan van anderen; van de huidige ervaring naar gebeurtenissen in het verleden. We kunnen ze hooguit beschrijven.

Beschrijvende analyse, een bescheiden standpunt

In *Arguments of...* vat John Foster (Foster, 1985) de kern van Ayer's aanpak (beschrijvende analyse) als volgt samen: Ayer hanteert de methode van beschrijvende analyse: de gevolgtrekkingen kunnen niet worden geanalyseerd, maar we kunnen wel verantwoording afleggen over de procedures die we volgen, de rechtvaardiging van deze procedures is niet nodig of mogelijk. Als er geen bewijs is, is het niet verstandig om er een te vragen.

Dat is een heel bescheiden houding die Ayer hier inneemt ten opzichte van wat de wetenschap en de filosofie vermogen. Verantwoording afleggen over de gevolgde procedures, is in lijn met wat we nu als de intersubjectieve wetenschappelijke methode beschrijven, met consistentie, herhaalbaarheid en controleerbaarheid als uitgangspunten.

En die houding is ook in lijn met wat Ayer in *Language, Truth and Logic* stelt over zwakke verificatie: testen of een uitspraak over een feit gaat en aangeven onder welke voorwaarden die waarneming geverifieerd kan worden. Dat is: aangeven onder welke voorwaarden je kunt testen of de uitspraak waar of onwaar is (Ayer, 1967).

Leeswijzer (2)

Om af te sluiten, en als inspiratie en leidraad voor de lezer, hier een overzicht van de hoofdstukken van dit werk. Want het is de aandacht zeker waard, zeker in deze tijden van samenzweringsdenken en twijfel aan de wetenschappelijke methode.

Hoofdstuk 1 begint met een poging om uit te leggen wat filosofie is en gaat na enkele historische opmerkingen verder met voorbeelden die het 'bijzondere' karakter van metafysische argumenten illustreren.

Hoofdstuk 2 onderzoekt verschillende betekenistheorieën: het verificatieprincipe, falsifieerbaarheid, pragmatisme, gezond verstand...

Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de problemen die met filosofische analyse kunnen worden behandeld, en van de verschillende methoden om ze aan te pakken.

Hoofdstuk 4 gaat verder met de kennistheorie en laat zien hoe zintuiglijke kwaliteiten het uitgangspunt kunnen vormen voor het onderzoek.

Hoofdstuk 5 probeert op basis hiervan een realistische theorie van de fysieke wereld te construeren.

Hoofdstuk 6 gaat in op de relatie tussen lichaam en geest, de analyse van de persoonlijke identiteit, de gronden om bewustzijn aan anderen toe te kennen.

Hoofdstuk 7 (hier vinden we Ayer's aanpak) behandelt het probleem van inductief redeneren en het karakter van wetenschappelijke wetten.

Hoofdstuk 8 gaat in op een analyse van voorwaardelijke uitspraken, de waarschijnlijkheidstheorie en de aard van causaliteit.

Hoofdstuk 9 behandelt het concept van de logische noodzaak, de status van abstracte entiteiten zoals klassen, proposities en universalia.

Hoofdstuk 10 gaat in op de aard van morele oordelen en de vrijheid van de wil.

Een beste onderneming dus. Advies: gebruik het werk als inleiding in de diverse onderwerpen, kijk naar de manier van denken, en neem een voorbeeld aan Ayer waar hij zijn eigen stellingname door de tijd heen telkens weer relateert en zelfs onderuithaalt.

Lees ook *The Rise of Scientific Philosophy* (Reichenbach, 1951) van Hans Reichenbach.

En... blijf twijfelen.

Aangehaalde literatuur

Ayer, A.J., 1973. *The Central Questions of Philosophy*. Penguin Books, London.

Ayer, A.J., 1967. *Language, Truth and Logic*, 17th ed. Victor Gollancz Ltd, London.

Foster, J., 1985. *Ayer*. Routledge & Kegan Paul, London, Boston and Henley.

Hahn, H., Neurath, O., Carnap, R., 1929. *The Scientific Conception of the World: The Vienna Circle*. Artur Wolf.

Koningsveld, H., 1976. *Het verschijnsel wetenschap*. Boom, Meppel, Amsterdam.

Magee, B., 1976. *A. J. Ayer on Logical Positivism and Its Legacy*.

Martinich, A.P., Sosa, D., 2001. *A Companion to Analytic Philosophy*. Blackwell Publishers, Oxford.

Reichenbach, R., 1951. *The Rise of Scientific Philosophy*, 4th ed. University of California Press, Los Angeles.

Willemse, R., 2021. *De moderne wereldopvatting van de Weense Kring* [WWW Document]. URL <https://www.rijkwillemse.nl/776-de-moderne-wereldopvatting-van-de-weense-kring>